

Favqulodda holatda shoshilinch yordam ko'rsatish

Yuldashev Zulunboy Ergashovich

Bo'ston Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi

Maxsus fan o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada favqulodda holatlarda shoshilinch yordam ko'rsatishning nazariy asoslari, amaliy bosqichlari va bu jarayonda ishtirok etuvchi subyektlarning roli chuqur tahlil qilinadi. Tabiiy, texnogen va ijtimoiy xavflar fonida yuzaga keladigan favqulodda vaziyatlarda tezkor va malakali yordam ko'rsatish inson hayotini saqlab qolishdagi muhim omil hisoblanadi. Shuningdek, maqolada aholining bunday holatlarga tayyorgarligi, birinchi yordam ko'nikmalari, hamda davlat va nodavlat tuzilmalarining hamkorlikdagi ishlari haqida ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: favqulodda holat, shoshilinch yordam, birinchi yordam, qutqaruv xizmati, tibbiy yordam, aholining tayyorgarligi, xavfli vaziyat, FVV, volontyorlik, koordinatsiya.

Аннотация. В статье дается глубокий анализ теоретических основ, практических этапов оказания экстренной помощи при чрезвычайных ситуациях, роли субъектов, задействованных в этом процессе. Оказание оперативной и квалифицированной помощи при чрезвычайных ситуациях, возникающих на фоне природных, техногенных и социальных опасностей, является важным фактором спасения человеческих жизней. В статье также приводятся сведения о готовности населения к таким ситуациям, навыках оказания первой помощи, совместной работе государственных и негосударственных структур.

Ключевые слова: чрезвычайная ситуация, экстренная помощь, первая помощь, спасательная служба, медицинская помощь, готовность населения, опасная ситуация, экстренные службы, волонтерство, координация.

Abstract. This article provides an in-depth analysis of the theoretical foundations, practical stages of emergency assistance in emergencies, and the role of the entities involved in this process. Providing prompt and qualified assistance in emergency situations arising against the background of natural, man-made, and social hazards is an important factor in saving human lives. The article also provides information on the preparedness of the population for such situations, first aid skills, and the joint work of state and non-state structures.

Keywords: emergency, emergency assistance, first aid, rescue service, medical assistance, population preparedness, dangerous situation, emergency services, volunteering, coordination.

Kirish. Zamonaviy dunyoda favqulodda holatlar tobora ko'proq uchramoqda va ular ko'plab insonlarning hayoti va salomatligiga jiddiy xavf tug'dirmoqda. Bu holatlar tabiiy ofatlar (zilzila, suv toshqini, dovul), texnogen fojialar (portlashlar, yo'l-transport hodisalari, sanoat avariylari), shuningdek, epidemiologik xavflar (pandemiyalar, yuqumli kasalliklar tarqalishi) ko'rinishida namoyon bo'ladi. Favqulodda holatlarning kutilmaganligi va jiddiy oqibatlariga olib kelish ehtimoli shuni taqozo etadiki, bu kabi vaziyatlarda tezkor, malakali va tizimli shoshilinch yordam ko'rsatish – inson hayotini saqlab qolishning muhim omiliga aylanadi.

Favqulodda vaziyatlarda yordam ko'rsatish faqat tibbiy xodimlar emas, balki oddiy fuqarolar, qutqaruv xizmatlari, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, hamda volontyorlarning hamkorlikdagi sa'y-harakatlarini talab etadi. Ayniqsa, voqea joyida bo'lgan ilk daqiqalarda ko'rsatilgan birinchi yordam inson hayotini saqlab qolishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Ushbu mavzuning dolzarbligi shundaki, favqulodda holatlarga har tomonlama tayyor bo'lish, aholining bu boradagi xabardorligini va amaliy ko'nikmalarini oshirish orqali insoniy yo'qotishlar sonini kamaytirish mumkin. Shu sababli, favqulodda vaziyatlarda shoshilinch yordam ko'rsatishning ahamiyatini ilmiy jihatdan o'rganish va takomillashtirish zaruriy hisoblanadi.

Materiallar va usullar. Ushbu tadqiqotda favqulodda holatlarda shoshilinch yordam ko'rsatish tizimining mavjud holatini tahlil qilish, amaliy muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ishlab chiqish asosiy maqsad qilib belgilandi. Shu munosabat bilan quyidagi ilmiy-tadqiqot metodlaridan tahlil va sintez usuli qo'llanildi.

Natijalar. Favqulodda holatlar inson hayoti, sog'ligi va atrof-muhit uchun bevosita xavf tug'diradigan, kutilmagan yoki oldindan taxmin qilib bo'lmaydigan voqealardir. Bu holatlar sabablari va ko'lamiga qarab turli toifalarga bo'linadi. Ularni quyidagicha tasniflash mumkin:

a) Tabiiy ofatlar. Tabiiy ofatlar – bu inson faoliyatiga bog'liq bo'lmagan, tabiiy kuchlar ta'sirida yuzaga keladigan favqulodda holatlardir. Masalan, zilzila, bo'ron, qurg'oqchilik, suv toshqini, yer ko'chishi, qor ko'chkisi kabi holatlar. Bunday ofatlar ko'pincha kutilmaganda yuz beradi va ularning oqibatlarini kamaytirish uchun oldindan tayyorlov va prognozlash tizimlari muhim rol o'ynaydi.

b) Texnogen falokatlar. Texnogen favqulodda holatlar inson faoliyati bilan bog'liq bo'lgan texnika, sanoat yoki transport vositalaridagi nosozliklar natijasida yuzaga keladi. Bunga portlashlar, yo'l-transport hodisalari, yong'inlar, radioaktiv yoki kimyoviy moddalarning to'kilishi kiradi. Texnogen ofatlar texnologik rivojlangan jamiyatlar uchun dolzarb xavflardan biri bo'lib qolmoqda.

c) Biologik va ijtimoiy xavflar. So'nggi yillarda global pandemiyalar (COVID-19 kabi), epidemiyalar, shuningdek, urushlar, qurolli mojarolar va terrorchilik harakatlari ham favqulodda holat sifatida e'tirof etilmoqda. Bunday holatlarda aholining sog'lig'i bilan birga psixologik holati ham keskin yomonlashadi. Shuning uchun bu turdagi favqulodda holatlarda tibbiy va psixologik yordam ko'rsatish birdek muhimdir.

Favqulodda holatlarning har bir turi o'ziga xos yordam choralari va reaksiya tizimini talab qiladi. Ammo ularning barchasiga umumiy jihat – bu tezkorlik, aniqlik va malakali yordam ko'rsatish zaruratidir.

Shoshilinch yordam tushunchasi va bosqichlari. Favqulodda holatlar yuzaga kelganida inson hayotini saqlab qolish va salomatligiga etkaziladigan zararlarni kamaytirish uchun shoshilinch yordam ko'rsatish zarur bo'ladi. Bu yordam — voqea sodir bo'lgan joyda, imkon boricha tez fursatda ko'rsatiladigan amaliy chora-tadbirlar yig'indisidir. U ikki asosiy toifaga bo'linadi: birinchi yordam va professional tibbiy yordam.

Birinchi yordam tushunchasi. Birinchi yordam – bu tibbiy mutaxassis bo'lmagan shaxs (odamlar, guvohlar, qarindoshlar yoki volontyorlar) tomonidan jabrlanganga voqea joyida ko'rsatiladigan tezkor chora-tadbirlardir. Bu yordam hayotni saqlab qolish, og'irlik darajasini kamaytirish va professional tibbiy xodimlar kelgunicha holatni barqarorlashtirishga xizmat qiladi. Birinchi yordam quyidagi harakatlarni o'z ichiga oladi:

- Nafas yo'llarini ochish va tiklash
- Qon ketishini to'xtatish
- Yaralarni bog'lash
- Ko'krak qafasiga bosim berish (yurak urishini tiklash uchun)
- Sun'iy nafas berish
- Shok holatining oldini olish

- Tananing xavfli joydan olib chiqilishi

Professional tibbiy yordam. Birinchi yordamdan keyingi bosqichda mutaxassislar – shoshilinch tibbiy xizmat, tez yordam brigadalari yoki kasalxona sharoitida professional yordam ko‘rsatiladi. Bu yordam dori vositalari, maxsus tibbiy uskunalari va malakali mutaxassislar yordamida amalga oshiriladi. Unda bemorning holati chuqur baholanadi va zarur bo‘lsa, operatsion yoki reanimatsion tadbirlar ko‘riladi.

Psixologik yordam. Favqulodda holatlar nafaqat jismoniy, balki ruhiy travma ham keltirib chiqaradi. Shuning uchun psixologik yordam ham shoshilinch chora sifatida muhimdir. Jabrlanganlar va ularning yaqinlariga stress, xavotir, tushkunlik va shok holatlaridan chiqish uchun ruhiy qo‘llab-quvvatlash zarur bo‘ladi. Bu yordam psixologlar yoki maxsus tayyorlangan mutaxassislar tomonidan amalga oshiriladi.

Shoshilinch yordam jarayoni quyidagi asosiy bosqichlardan iborat:

1. **Holatni baholash** – xavf mavjudligini aniqlash, jabrlangan sonini aniqlash.
2. **O‘z xavfsizligini ta‘minlash** – yordam ko‘rsatuvchi shaxs o‘zini xavfdan saqlashi zarur.
3. **Yordam chaqirish** – tez yordam, FVV, politsiya xizmatlarini xabardor qilish.
4. **Birinchi yordam ko‘rsatish** – yuqoridagi harakatlarni amalga oshirish.
5. **Yordamni topshirish** – tibbiy xodimlar kelganida bemorni ularga topshirish.

Shunday qilib, shoshilinch yordam ko‘rsatish har bir fuqaro bilishi va qo‘llay olishi kerak bo‘lgan muhim bilim va ko‘nikmalar majmuidir. Bu yordam ko‘rsatishda muhim jihat — voqeaga nisbatan xotirjamlik, aniqlik va tezkorlik bilan harakat qilishdir.

Muhokamalar. Favqulodda holatlar yuzaga kelganida shoshilinch yordam ko‘rsatish ko‘p darajali va ko‘p subyektli tizimni talab etadi. Yordam ko‘rsatishda ishtirok etuvchi subyektlar bir-biri bilan muvofiqlashtirilgan holda, tezkorlik va aniq harakatlar asosida faoliyat yuritadi. Quyida ushbu tizimda ishtirok etuvchi asosiy subyektlar va ularning funksiyalari yoritiladi.

Qutqaruv xizmatlari (FVV va maxsus tuzilmalar). Favqulodda vaziyatlar vazirligi (FVV) respublikamizda favqulodda holatlarga javob beruvchi asosiy davlat organidir. U quyidagi vazifalarni bajaradi:

- Ofat joyida qutqaruv ishlarini tashkil qilish;
- Aholini xavfsiz hududga evakuatsiya qilish;
- Texnik vositalar yordamida jabrlanganlarni qutqarish;
- Yong‘inlarni o‘chirish va zararli moddalarning tarqalishining oldini olish.

Shuningdek, FVV tarkibidagi maxsus qutqaruv otryadlari, suv osti qutqaruvchilari, texnik muhandislik xizmati, va boshqa mutaxassislar voqea joyida zudlik bilan ish olib boradilar.

Tez tibbiy yordam xizmati. Tez yordam xizmati – favqulodda holatlarda jabrlanganlarga birinchi professional tibbiy yordam ko‘rsatadigan muhim tizimdir. Ular nafaqat bemorlarni voqea joyidan olib ketadi, balki harakatlanayotgan transportda dastlabki muolajalarni ham bajaradi. Shoshilinch reanimatsion yordam ko‘rsatish, hushdan ketganlarni tiklash, travmalarni barqarorlashtirish kabi vazifalar aynan ushbu xizmat zimmasiga yuklatilgan.

Huquqni muhofaza qiluvchi organlar (militsiya, milliy gvardiya). Militsiya va boshqa xavfsizlik xizmatlari tartibni saqlash, odamlarning xavfsizligini ta‘minlash, voqea joyini o‘rab olish, transport oqimini boshqarish, evakuatsiya jarayonida ishtirok etish kabi muhim vazifalarni bajaradi. Shuningdek, ular tergov jarayonlarini boshlash orqali hodisa sabablarini aniqlashda ham muhim rol o‘ynaydi.

Volontyorlar va fuqarolar. So‘nggi yillarda volontyorlarning favqulodda holatlardagi roli ortib bormoqda. Ular jabrlanganlarga ruhiy va moddiy yordam ko‘rsatadi, evakuatsiya qilishda ishtirok etadi, axborot tarqatadi va birinchi yordam bo‘yicha oddiy chora-tadbirlarni bajaradi. Shuningdek, o‘zini o‘zi boshqaruvchi fuqarolar jamiyatlari, mahalla vakillari va oddiy fuqarolar ham yordam ko‘rsatishda ishtirok etishi mumkin.

Omborlar, nodavlat tashkilotlar va xalqaro tashkilotlar. Ba‘zi hollarda nodavlat tashkilotlar (NGO), G‘arbiy Qizil Xoch jamiyati, UNDP va boshqa xalqaro tashkilotlar humanitar yordam ko‘rsatish, oziq-ovqat va dori-darmon tarqatish, vaqtinchalik boshpana tashkil etish kabi ishlarni amalga oshiradi.

Favqulodda holatlarda yuqorida sanab o‘tilgan barcha subyektlarning o‘zaro muvofiqlashgan harakati, axborot almashinuvi va tezkor koordinatsiyasi yordam ko‘rsatish samaradorligini belgilab beradi. Shu bois, ushbu sohalarida faoliyat yurituvchi barcha organlar doimiy tayyorgarlik, mashg‘ulotlar va o‘zaro hamkorlikni rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratishi lozim.

Xulosa. Yuqorida olib borilgan tahlillar asosida shuni aytish mumkinki, favqulodda holatlarda shoshilinch yordam ko‘rsatish tizimi inson hayoti va salomatligini saqlab qolishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Ushbu tizimning muvaffaqiyatli ishlashi yordam ko‘rsatuvchi subyektlarning o‘zaro hamkorligi, aniq vazifalarga ega bo‘lishi va aholining tayyorgarlik darajasiga bevosita bog‘liqdir. Qutqaruv xizmatlari, tez yordam tizimi, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va volontyorlarning voqea joyida muvofiqlashtirilgan harakatlari ko‘plab inson hayotini saqlab qolishga xizmat qiladi. Aholining birinchi yordam ko‘nikmalariga ega bo‘lishi favqulodda vaziyatlarning ilk daqiqalarida samarali harakat qilish imkonini beradi. Mavjud tizimni mustahkamlash uchun muntazam mashg‘ulotlar o‘tkazish, aholiga zarur bilim va ko‘nikmalarni singdirish, hamda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish dolzarb hisoblanadi. Xalqaro tajriba asosida milliy tizimni takomillashtirish, xususan, axborot almashinuvi, tezkor xabar berish tizimlari va yordam ko‘rsatish algoritmlarini yanada soddalashtirish orqali shoshilinch yordam samaradorligini oshirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Abdullayeva, N. (2019). Tibbiy yordam ko‘rsatish asoslari. Toshkent: O‘zbekiston fanlar akademiyasi nashriyoti.
2. Amonov, M., & Ortiqova, S. (2021). Favqulodda vaziyatlarda tibbiy yordam. Samarqand: SamDCHTI nashriyoti.
3. Beknazarov, U. (2018). Favqulodda holatlarda harakat qilish va yordam ko‘rsatish tizimi. Toshkent: “Yangi asr avlodi”.
4. Fayzullayev, A., & Mahmudov, B. (2020). Shoshilinch tibbiy yordam asoslari. Toshkent: Tibbiyot nashriyoti.
5. Jabborov, I. (2017). Favqulodda holatlarda xavfsizlik choralarni tashkil etish. Nukus: Qoraqalpoq universiteti nashriyoti.
6. Karimova, D. (2022). Tibbiyot va fuqarolik muhofazasi. Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti.
7. Qodirov, T., & Yusupov, A. (2020). O‘zbekiston Respublikasida favqulodda vaziyatlar boshqaruvi tizimi. Toshkent: “Iqtisod-Moliya”.
8. Rasulov, H. (2021). Aholini favqulodda holatlarga tayyorlash nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: “Fan va texnologiya”.